

حقوق کیفری عمومی ۱

مؤلفان:

محسن مرادی اوجقاز
دانشجوی دکتری تخصصی
حقوق کیفری و جرم شناسی
دکستری و مدرس دانشگاه

دکتر محمد رضا الهی
قاضی دیوان عالی کشور
عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران شمال

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه : الهی منش، محمدرضا،
 عنوان قراردادی : ایران. قوانین و احکام
 Iran. Laws, etc
 عنوان و نام پدیدآور : حقوق کیفری عمومی ۱
 مولفان محمدرضا الهی منش / محسن مرادی اوجقاز.
 مشخصات نشر : تهران: مجد، ۱۳۹۵.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۷۳۹-۲
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 موضوع : حقوق جزا -- ایران
 موضوع : Criminal law -- Iran
 سناسه افزوده : مرادی، محسن،
 رده بندی کنگره : ۳۸۰/الف۷ح۷ ۱۳۹۵ : KMH
 رده بندی دیوبند : ۳۴۵/۵۵ :
 شماره کتابشناسی ملی : ۴۴۹۲۹۸۴ :

هرگونه تکثیر کامل یا آسمت از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
 موارد تلفظ دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرماید.

حقوق کیفری عمومی ۱

مؤلفان: دکتر محمد الهی منش / محسن مرادی اوجقاز

انتشارات مجد

چاپ اول : ۱۳۹۵ تعداد : ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصراً «مجد» است.

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری پلاک ۵۷ طبقه پنجم

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۴۱۲۰۸۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۷۳۹-۲

ISBN: 978-600-193-739-2

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۸

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹ تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۲۱۶۶۴۹۰۹۹۸

فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می‌شود.

فهرست مطالب

۱۱	پیش گفتار
۱۵	بخش اول: کلیات
۱۷	فصل اول: تعریف، تقسیمات و جایگاه حقوق کیفری
۱۷	مبحث اول: تعریف حقوق کیفری (جزا)
۲۱	مبحث دوم: تقسیمات حقوق کیفری
۲۱	گفتار اول: حقوق کیفری عمومی
۲۲	گفتار دوم: حقوق کیفری اختصاصی
۲۳	گفتار سوم: حقوق کیفری ادرسی
۲۴	گفتار چهارم: حقوق کیفری بین المللی
۲۵	مبحث سوم: ارتباط حقوق کیفری با سایر رشته‌ها
۲۵	گفتار اول: ارتباط حقوق کیفری با حقوق اساسی
۲۶	گفتار دوم: ارتباط حقوق کیفری با حقوق اداری
۲۷	گفتار سوم: ارتباط حقوق کیفری با حقوق مدنی
۲۸	گفتار چهارم: ارتباط حقوق کیفری با حقوق تجارت
۲۹	گفتار پنجم: ارتباط حقوق کیفری با حقوق کار
۲۹	گفتار ششم: ارتباط حقوق کیفری با حقوق بین الملل
۳۱	گفتار هفتم: ارتباط حقوق کیفری با جرم شناسی
۳۲	گفتار هشتم: ارتباط حقوق کیفری با پلیس علمی (جرم‌پلیس)
۳۳	گفتار نهم: ارتباط حقوق کیفری با اخلاق
۳۶	گفتار دهم: ارتباط حقوق کیفری با پزشکی قانونی
۳۶	گفتار یازدهم: ارتباط حقوق کیفری با کیفر شناسی
۳۸	گفتار دوازدهم: ارتباط حقوق کیفری با سیاست جنایی
۳۹	گفتار سیزدهم: ارتباط حقوق کیفری با قرآن مجید
۴۱	فصل دوم: استقلال، اوصاف و اهداف حقوق کیفری
۴۱	مبحث اول: استقلال حقوق کیفری
۴۲	مبحث دوم: اوصاف و ویژگی‌های حقوق کیفری
۴۳	گفتار اول: الزامی بودن
۴۴	گفتار دوم: داشتن ضمانت اجرای خاص
۴۴	گفتار سوم: سرزمینی و شخصی بودن

۴۴	گفتار چهارم: انحصاری بودن
۴۵	مبحث سوم: اهداف حقوق کیفری
۴۶	گفتار اول: سزادهی
۴۶	گفتار دوم: ارعاب (بازدارندگی)
۴۸	گفتار سوم: اصلاح (بازپروری) مجرم
۵۰	فصل سوم: منابع حقوق کیفری
۵۰	مبحث اول: منابع اصلی و الزامی حقوق کیفری
۵۱	گفتار اول: قانون
۵۴	گفتار دوم: مصوبات قوه مجریه
۵۶	گفتار سوم: معاهدات بین المللی
۵۶	گفتار چهارم: آراء و بیانات عمومی دیوان عالی کشور
۵۸	گفتار پنجم: منابع ثانوی معتبر اسلامی
۶۱	مبحث دوم: منابع رسمی یا ارشادی حقوق کیفری
۶۱	گفتار اول: عرف و عادت
۶۳	گفتار دوم: نظرات علمای حنفی (اکثرین)
۶۴	گفتار سوم: رویه قضایی به مناسبت عادات

۶۷	بخش دوم: تاریخ تحول حقوق کیفری
۷۰	فصل اول: دوران قبل از عصر روشنگری
۷۰	مبحث اول: دوره انتقام خصوصی
۷۱	گفتار اول: جمعی بودن مسوولیت
۷۱	گفتار دوم: عدم تناسب بین جرم و مجازات‌ها
۷۱	گفتار سوم: فقدان حیثیت عمومی جرایم
۷۲	مبحث دوم: دوره دادگستری خصوصی
۷۳	گفتار اول: قانون قصاص
۷۳	گفتار دوم: قبول خون بها
۷۳	گفتار سوم: تفکیک جرایم به عمومی و خصوصی
۷۴	گفتار چهارم: استرداد مجرم
۷۴	گفتار پنجم: هم سوگندی و جنگ قضائی
۷۴	مبحث سوم: دوره دادگستری عمومی
۷۵	گفتار اول: اختیارات وسیع قضات
۷۵	گفتار دوم: عدم تساوی مجازات‌ها
۷۵	گفتار سوم: شدید بودن مجازات‌ها

۷۵	گفتار چهارم: تعدیل کلی انتقام خصوصی
۷۶	فصل دوم: عصر روشنگری (عصر اصلاحات)
۷۷	مبحث اول: مکتب فایده اجتماعی یا مکتب کلاسیک
۷۸	گفتار اول: ژان ژاک روسو
۷۹	گفتار دوم: چزاره بکاریا
۸۰	گفتار سوم: ژرمی بنتام
۸۲	گفتار چهارم: منتسکیو
۸۴	مبحث دوم: مکتب عدالت مطلق
۸۴	گفتار اول: افلاطون
۸۵	گفتار دوم: امانوئل کانت
۸۷	گفتار سوم: ژوزف دومستر
۸۹	مبحث سوم: مکتب نوکلاسیک
۸۹	گفتار اول: فرانسوا میتره
۸۹	گفتار دوم: روسو
۹۰	گفتار سوم: اورتنو
۹۱	مبحث چهارم: مکتب تحقق
۹۱	گفتار اول: سزار لمبروزو
۹۲	گفتار دوم: آنریکوفری
۹۳	گفتار سوم: گاروفالو
۹۶	مبحث پنجم: مکتب دفاع اجتماعی التاقی (تکلیفی)
	گفتار اول: مکتب اصالت عمل کیفی یا پراگماتیک (دفاع اجتماعی بر مبنای تجربه)
۹۶	
۹۷	گفتار دوم: مکتب اثباتی انتقادی (دفاع اجتماعی بر مبنای تمسید جمعی)
۹۸	گفتار سوم: مکتب دفاع اجتماعی ترکیبی
۹۹	گفتار چهارم: مکتب دفاع اجتماعی بر مبنای دفاع از فرد (نفی حقوق مجرای)
	گفتار پنجم: مکتب دفاع اجتماعی نوین (دفاع اجتماعی بر مبنای دفاع از فرد و جامعه)
۱۰۱	
۱۰۲	گفتار ششم: مکتب دفاع اجتماعی بر مبنای عدالت اجتماعی ترمیمی
۱۰۵	گفتار هفتم: مکتب نوکلاسیک جدید (بازگشت به سزاگرایی)
۱۰۹	بخش سوم: جرم و عناصر تشکیل دهنده آن
۱۱۲	فصل اول: مفهوم و تعریف جرم از دیدگاه‌های مختلف
۱۱۲	مبحث اول: تعریف جرم از دیدگاه حقوق دانان

- ۱۱۷..... مبحث دوم: تعریف جرم از نظر فقها
- ۱۱۸..... مبحث سوم: تعریف جرم از دیدگاه جرم شناسی
- ۱۱۹..... مبحث چهارم: تعریف جرم از دیدگاه قانون گذار
- ۱۲۱..... فصل دوم: عناصر تشکیل دهنده جرم
- ۱۲۱..... مبحث اول: عنصر قانونی
- ۱۲۲..... گفتار اول: مفهوم و منشا اصل قانونی بودن جرم و مجازات
- ۱۲۶..... بند اول: حفظ و حمایت از حقوق و آزادی های افراد
- ۱۲۶..... بند دوم: اصل تساوی افراد در برابر قانون
- ۱۲۶..... بند سوم: حفظ استقلال قوا
- ۱۲۷..... بند چهارم: رعایت و دفاع از منافع جامعه
- ۱۲۸..... بند پنجم: رعایت عدالت و انصاف
- ۱۳۱..... گفتار دوم: نتیجه و آثار اصل قانونی بودن
- بند اول: تأثیر اصل به واسطه نشدن قوانین کیفری (قلمرو و اجرای قوانین کیفری در زمان)
- ۱۳۲..... الف) مفهوم شناسی
- ۱۳۳..... ب) قلمرو قاعده و استثنائات حکم بر آن
- ۱۳۴..... پ) استثنائات حاکم بر قاعده
- ۱۴۵..... بند دوم: تفسیر مضیق قوانین کیفری
- ۱۴۷..... الف) اقسام تفسیر به اعتبار مرجع تفسیر
- ۱۵۱..... ب) اقسام تفسیر به اعتبار روش تفسیر
- ۱۵۶..... گفتار سوم: قلمرو اجرای قوانین کیفری در مکان
- ۱۵۷..... بند اول: اصل صلاحیت سرزمینی قوانین کیفری
- ۱۶۴..... بند دوم: اصل صلاحیت شخصی
- ۱۶۶..... الف) اصل صلاحیت شخصی فعال (بزهکار محور)
- ۱۷۰..... ب) اصل صلاحیت شخصی غیر فعال (بزه دیده محور)
- ۱۷۲..... بند سوم: اصل صلاحیت واقعی (حمایتی)
- ۱۷۵..... بند چهارم: اصل صلاحیت جهانی (بین المللی)
- ۱۷۷..... گفتار چهارم: استرداد
- ۱۷۹..... بند اول: شرایط استرداد
- ۱۷۹..... الف) قابل استرداد بودن جرم ارتكابی
- ۱۷۹..... ب) اصل مجرمیت متقابل
- ۱۸۰..... پ) منع تغییر اتهام (قاعده)
- ۱۸۰..... ت) عمل متقابل

۱۸۰	ث) دلایل استرداد
۱۸۲	بند دوم: موارد رد درخواست استرداد
۱۸۲	الف) جرایم سیاسی
۱۸۳	ب) جرایم نظامی
۱۸۳	پ) عدم استرداد اتباع
	ت) قابل تعقیب بودن شخص مورد تقاضا در کشور تقاضا شونده
۱۸۳	(متقاضی عنه)
۱۸۴	ث) جرایم مربوط به اختلافات و جنگ‌های داخلی
۱۸۵	مبحث دوم: عنصر مادی
۱۸۶	گفتار اول: رفتار مرتکب
۱۸۶	بند اول: فعل
۱۸۷	بند دوم: ترک فعل
۱۸۹	بند سوم: ترک فعل
۱۹۰	بند چهارم: نال یا وضعیت
۱۹۱	گفتار دوم: موضوع جرم
۱۹۲	گفتار سوم: نتیجه مجرمانه
۱۹۲	گفتار چهارم: رابطه علیت (سبب)
۱۹۹	بند اول: نظریه خطای کیفری به عنوان شرط ضروری نتیجه
۲۰۰	بند دوم: نظریه خطای کیفری به عنوان شرط متحرک یا پویای نتیجه
۲۰۲	بند سوم: نظریه خطای کیفری به عنوان شرط نزدیک یا متصل به نتیجه
۲۰۳	بند چهارم: نظریه خطای کیفری به عنوان شرط دفاع نتیجه
۲۰۷	گفتار پنجم: مراحل یا فرایند تحقق و شکل گیری جرم
۲۰۷	بند اول: قصد ارتکاب جرم
۲۰۸	بند دوم: تهیه مقدمات جرم
۲۱۰	بند سوم: شروع به جرم
۲۱۳	الف) شرایط تحقق شروع به جرم
۲۲۰	ب) مجازات شروع به جرم
۲۲۲	بند چهارم: پایان عملیات اجرایی
۲۲۴	الف) جرم عقیم
۲۲۶	ب) جرم محال
۲۲۹	پ) تفاوت جرم عقیم و محال
۲۳۱	مبحث سوم: رکن (عنصر) روانی
۲۳۳	گفتار اول: جرایم عمدی

۲۳۳.....	بند اول: علم و آگاهی
۲۳۵.....	بند دوم: عمد و اراده
۲۳۸.....	بند سوم: انگیزه
۲۴۲.....	گفتار دوم: جرایم غیر عمدی
۲۴۵.....	بند اول: مصادیق تقصیر
۲۴۵.....	الف) بی احتیاطی
۲۴۶.....	ب) بی مبالاتی
۲۴۹.....	مبحث چهارم: طبقه بندی جرایم
۲۴۹.....	فصل اول: طبقه بندی جرایم براساس مجازات
۲۵۱.....	بخش دوم: طبقه بندی جرایم براساس طبیعت آنها
۲۵۲.....	بند اول: ضابطه عینی
۲۵۳.....	بند دوم: ضابطه ذهنی
۲۵۹.....	گفتار سوم: ضابطه بندی جرایم از لحاظ عنصر مادی
۲۵۹.....	بند اول: جرم (حق) (دری)
۲۶۰.....	بند دوم: جرم مقید (مادی)
۲۶۱.....	بند سوم: جرم آنی (فوری)
۲۶۱.....	بند چهارم: جرم مستمر (متناهی)
۲۶۲.....	بند پنجم: جرم ساده (بسیط)
۲۶۲.....	بند ششم: جرم مرکب
۲۶۳.....	بند هفتم: جرم به عادت
۲۶۳.....	بند هشتم: جرم مشهود
۲۶۴.....	گفتار چهارم: طبقه بندی جرایم براساس رکن روانی
۲۶۵.....	فهرست منابع

پیش گفتار

الهی گفت: تو راحت دلست و دیدار تو زندگانی جان، زبان به یاد تو نازد و دل به مهر و جان به تن الهی، تو خواستی و من خواستم. الهی، دانی به چه شادم به آن که نه به خویشتن به تو افتادم. ار ته فضل کنی از دیگران چه داد و بیداد، و تو عدل کنی پس فضل دیگران چون با الهی، می لرزم از آن که نه ارزم چه سازم جز آن که می سوزم تا ازین افتادگی بر خیرم. الهی، ای بود و هست و بودنی، گفتت شنیدنی، مهرت پیوستنی و خود دیدنی، ای نور دید آشیایان را سرور دل دوستان و سرور جان نزدیکان، همه تو بودی و تویی، نه دوری تا جویند، نه نایبی تا پرسند نه تو رو جز به تو یابند.

با توجه به این که انسان دارای سببست مدنی است و از همان ابتدا برای ادامه حیات، تشکیل اجتماع داده است؛ از دیگر سببها نیز جوامع انسانی برای تنظیم روابط اجتماعی اعضای خویش و حفظ نظم و آسایش عمومی، نیازمند وضع قواعد و مقرراتی که منعکس کننده اراده عمومی هست، بوده اند؛ چرا که تنظیم رفتار میان افراد از طریق این قواعد که به عنوان «شاهکار معماری حاکمیت انسان‌ها» خوانده می‌شوند، ممکن است و هیچ جامعه ای بدون وضع و اجرای قوانین نمی‌تواند به حیات خود ادامه دهد و هم چنین، تحقق عدالت، نظم و امنیت در پرتو حکومت این قواعد استقرار می‌یابد. در حقیقت این قواعد در جهت خوشبختی، خیر و سعادت افراد جوامع می‌باشد. هدف از تنظیم قواعد مزبور، برآوردن مجموعه ای از خواسته‌ها و نیازهای ذاتی و اجتماعی انسان است. به عبارت دیگر، این قواعد برای تنظیم رفتار مردم در اجتماع توسط مرجع صلاحیت دار وضع شده است به گونه ای که، این قوانین دارای ضمانت اجرا و الزام آور می‌باشند.

در میان قواعد متعدد، حقوق کیفری در حفظ نظم، مقابله با مرتکبین جرم و در تحقق عدالت کیفری نقش مهم و سهم بسزایی داشته است. حقوق کیفری از نظر تاریخی، در تمامی جوامع مراحل مختلفی را پیموده است لیکن این تحولات در تمامی جوامع به یک

شکل نبوده است. با این وجود، تاریخ تحول مقررات کیفری طی سه دوره انتقام خصوصی، دادگستری خصوصی و دادگستری عمومی مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد. حقوق کیفری فعلی، مراحل مختلفی را پیموده، به نحوی که در ابتدایی‌ترین شکل خود که مبتنی بر عدالت خصوصی بوده با پدیده جنایی مبارزه نموده است.

حقوق کیفری در نظام حقوقی کشورهای جهان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و در کشور عزیز ایران، قوانین متعددی در این خصوص از سوی مراجع قانون گذاری تصویب شده است، اولین قانون مدون به قبل از انقلاب شکوهمند اسلامی یعنی قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۱ و اصلاحی ۱۳۵۲ بر می‌گردد. البته قوانین کیفری متعدد دیگری همانند قانون مجازات راجع به انتقال مال غیر مصوب ۱۳۰۸ نیز به تصویب رسیده است. پس از پیروزی انقلاب و تحقق نظام جمهوری اسلامی براساس اصل چهارم قانون اساسی، قانون نازک و رطیف گردید کلیه قوانین خود را مطابق با موازین شرع انور به تصویب برساند. در سال ۱۳۶۱ قانون راجع به مجازات اسلامی به عنوان اولین قانون مجازات اسلامی به تصویب رسید. سپس در سال ۱۳۶۲ قانون تعزیرات از تصویب کمیسیون قضایی مجلس گذشت. قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۷۰ با تلفیق قانون حدود، قصاص، دیات و قانون راجع به مجازات اسلامی به صورت آزمایشی تصویب شد. کتاب پنجم این قانون تحت عنوان «تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده» در سال ۱۳۷۵ به صورت دائمی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ که به صورت آزمایشی اجرا و مدت اجرای آن تمدید می‌شد، در سال ۱۳۹۲ با نسخ قانون مزبور، قانون مجازات اسلامی با ۷۲۸ ماده ضمنی به درج رسانی، رفع ابهام و اجمال از قوانین سابق و نارسایی و کاستی‌های قوانین پیشین، هم‌سو شده است. قوانین و اسناد بین المللی و با استفاده از آموزه‌ها و دستاوردهای جرم‌شناسی و کیفرشناسی در مورخ ۱۳۹۲/۲/۱۱ به تصویب رسید.

بدین ترتیب، نویسندگان پس از اتمام نگارش کتاب حقوق کیفری اختصاصی سه، که به بیان جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی می‌پردازد و با انتشار آن در سال ۱۳۹۴، با استعانت از خداوند متعال، نگارش کتاب حقوق کیفری عمومی یک را شروع و اینک در معرض دید خوانندگان محترم قرار می‌دهند. در کتاب پیش رو، نگارندگان برآن بوده‌اند که تمامی موضوعات کلیدی و مهم که در کتب حقوق کیفری عمومی مطرح می‌شوند، در سه بخش مورد بحث و بررسی قرار دهند.

امید است که این تلاش کوچک و ناچیز مورد قبول درگاه احدیت قرار گرفته و به رغم وجود آثار متعدد در این زمینه، گامی در راستای تکمیل خلاءهای موجود باشد و بتواند

مورد استفاده دانشجویان، قضات، وکلاء و پژوهشگران محترم قرار گیرد. بدون شک، نوشتار حاضر خالی از ایراد و اشکال نیست لذا ضمن پذیرش کاستی‌ها و نقیصه‌ها از اهل فن و علم استدعا داریم نگارندگان را از نارسایی‌ها و کاستی‌ها مطلع و آگاه نمایند. در پایان بر خود فرض می‌دانیم از مدیر محترم انتشارات مجد جناب آقای دکتر سید عباس حسینی نیک و همکاران ارجمند ایشان کمال سپاس گذاری را بنماییم. از خداوند متان برای همه این بزرگواران توفیق روزافزون آرزو مندیم.

آبان ماه ۱۳۹۵

دکتر محمد رضا الهی منش - محسن مرادی اوجقاز